

2. Haluziak V. M. Pokaznyky refleksyvnosti yak kryteriiu osobystisnoi zrilosti vchytelia [Indicators of reflexivity as a criterion of a teacher's personal maturity]. *Psykhologo-pedahohichni problemy v osvithnomu protsesi : zb. nauk. st. / Khark. nats. ped. un-t im. H. Skovorody*. Kharkiv: KhNPU; KhOHOKZ, 2012. S. 25-29.
3. Kaplinskiy V. V., Asauliuk I. O. Osnovy vykhovnoi diialnosti vchytelia fizychnoi kultury [Basics of educational activity of a physical culture teacher]: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: PP «TD «Yedelveis i K», 2014. 294 s.
4. Kaplinskiy V. V. Systema profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia v protsesi zahalnopedahohichnoi pidhotovky u pedahohichnykh universytetakh [The system of professional development of the future teacher in the process of general pedagogical training in pedagogical universities].. Avtoref. dys. d-ra ped. nauk. Vinnytsia, 2019. 40 s.
5. Osobystisno-profesiyni rozvytok maibutnoho vchytelia : monohrafiia [Personal and professional development of the future teacher: monograph] / O. V. Akimova, V. M. Haluziak [ta in.]. Vinnytsia: Nilan, 2014. 416 s.
6. Kaplinskiy V.V., Glazunova T. W. How to provide efficiency of self-educat. *The secientific method*. 2017. №4 (4). Warszawa. P. 37 – 41.
7. Lazarenko N. I., Kaplinski V. V. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education. *International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences*. Kielce, 2016. P. 98 – 101.
8. Shportun, T Branitska, V Kaplinsky, O Zharovska Peculiarities of Leadership Manifestation in the Youth Social Group. *Postmodern Openings*. 2020. Volume 11. Issue 1 Supl. 1. P. 177-199.

УДК 159.922.6:2-79:316.77

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-79-64-69>

АНДРІЙ ЧОРНЕНКО

<https://orcid.org/0000-0002-9219-525X>
chornenko.a@ifaiz.edu.ua

кандидат наук з богослов'я, доцент, декан факультету богословських і гуманітарних наук, доцент кафедри богослов'я,

ПЗВО «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого»,
вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ БОГОСЛОВІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто значення розвитку емпатії та комунікативних навичок у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх богословів. Емпатія, як здатність відчувати та розуміти емоційний стан інших, є важливим елементом професійної діяльності священнослужителів, особливо в контексті духовного наставництва та пастирського служіння. У статті зацентовано увагу на тому, як емпатія дозволяє богословам ефективно взаємодіяти з людьми в кризових ситуаціях, підтримувати їх морально та духовно, допомагаючи долати життєві труднощі.

Також досліджено важливість комунікативних навичок для майбутніх богословів, оскільки вони сприяють не лише передачі духовних знань, але й налагодженню глибокого зв'язку з паствою. У статті проаналізовано комунікативні можливості побудови діалогу на основі довіри та взаєморозуміння, що є важливим під час індивідуальних консультацій, сповідей та публічних проповідей.

У статті описано психолого-педагогічну підготовку богословів, яка передбачає розвиток цих навичок через спеціальні тренінги та практичні завдання, які допомагають майбутнім священнослужителям ефективно працювати з людьми. Розглянуто також важливість міжкультурної комунікації та толерантності у сучасному релігійному середовищі. Звернено увагу на роль емпатії та комунікації як основних інструментів для успішної пастирської діяльності та духовного лідерства у сучасному суспільстві.

Ключові слова: емпатія, комунікативні навички, богослови, психолого-педагогічна підготовка, пастирське служіння, духовне наставництво, міжкультурна комунікація.

ANDRIY CHORNENKO

<https://orcid.org/0000-0002-9219-525X>
chornenko.a@ifaiz.edu.ua

Candidate of sciences in theology, associate professor, dean of the Faculty of Theological and Humanitarian Sciences,
Associate Professor of the Department of Theology
Private Higher Education Institution «Ivano-Frankivsk Academy Ivana Zolotoustoho»,
Sofrona Mudroho St. 22, Ivano-Frankivsk

DEVELOPMENT OF EMPATHY AND COMMUNICATION SKILLS IN FUTURE THEOLOGISTS AS A KEY ELEMENT OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING

The article examines the importance of developing empathy and communication skills in the process of psychological and pedagogical training of future theologians. Empathy, as the ability to feel and understand the emotional state of others, is an important element of the professional activity of clergy, especially in the context of

spiritual guidance and pastoral ministry. The article focuses on how empathy allows theologians to effectively interact with people in crisis situations, support them morally and spiritually, helping them overcome life's difficulties. The importance of communication skills for future theologians is also explored, as they contribute not only to the transfer of spiritual knowledge, but also to the establishment of a deep connection with the congregation. The article analyzes how proper communication helps to build a dialogue based on trust and mutual understanding, which is important during individual consultations, confessions and public sermons. The psychological and pedagogical training of theologians involves the development of these skills through special trainings and practical tasks that help future clergy to work effectively with people. The importance of intercultural communication and tolerance in the modern religious environment is also considered. The article emphasizes the role of empathy and communication as essential tools for successful pastoral activity and spiritual leadership in modern society.

Key words: *empathy, communication skills, theologians, psychological and pedagogical training, pastoral ministry, spiritual guidance, intercultural communication.*

Розвиток емпатії та комунікативних навичок у майбутніх богословів є важливою складовою їхньої підготовки, адже саме ці якості визначають ефективність їхньої пастирської діяльності та взаємодії з вірянами. У сучасному світі священнослужитель виконує не лише функцію духовного наставника, але й часто виступає в ролі морального радника та психологічної підтримки для людей, які стикаються з життєвими труднощами. Тому здатність відчувати емоційний стан інших людей (емпатія) та вміння ефективно передавати свої думки й почуття через правильну комунікацію стають невід'ємними елементами його професійної підготовки. У багатьох випадках священнослужителям доводиться працювати з вразливими групами населення – людьми, що переживають особисті кризи, втрати або інші життєві виклики. У таких ситуаціях саме емпатія допомагає побудувати довіру, розуміння та підтримку, що є основою духовного супроводу. Комунікативні навички, власне, дозволяють не лише якісно передавати духовні знання та моральні настанови, але й вести діалог на рівні особистого розуміння та взаємної поваги. У пастирській практиці ці навички є критично важливими як під час публічних проповідей, так і в індивідуальних консультаціях. Таким чином, розвиток емпатії та комунікативних умінь у майбутніх священнослужителів забезпечує не тільки їхній професійний зріст, але й підвищує якість духовної опіки, яку вони надають своїй громаді.

Тему психолого-педагогічних особливостей професійної діяльності священнослужителя досліджували різні науковці. Серед них можна відзначити Бейко Л. та Періг І. [1], які аналізують узаємозв'язок між психологією та християнством, а також Данилюк Л. [2], що розглядає методи розвитку комунікативних навичок у програмах духовної освіти. Дерстуганова Н. [3] акцентує увагу на педагогічному супроводі формування готовності майбутніх бакалаврів теології до комунікативної взаємодії. Лужанін В. [7] досліджує розвиток емоційного інтелекту в майбутніх богословів, що також має важливе значення для їхньої професійної підготовки.

Мета статті: розкрити важливість розвитку емпатії та комунікативних навичок у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх богословів, а також їхній вплив на ефективність пастирської діяльності та духовного наставництва.

Розвиток емпатії та комунікативних навичок у майбутніх богословів займає одне з ключових місць у їхній психолого-педагогічній підготовці. Ці навички є не лише допоміжними в професійній діяльності, але й складають фундамент для ефективної взаємодії з вірянами, релігійними громадами та суспільством загалом. У процесі богословської діяльності ці навички набувають особливої ваги, оскільки богослови виконують роль своєрідних посередників між духовною сферою та мирським життям, сприяючи передачі не лише знань, але й духовного досвіду та підтримки. Одним із основних завдань богословів є забезпечення адекватного та глибокого розуміння потреб, емоцій та духовних запитів людей, з якими вони працюють. Цей аспект стає можливим завдяки розвиненій емпатії, тобто здатності усвідомлювати й відчувати емоції інших людей. Емпатія, як психологічна категорія, передбачає не тільки здатність сприймати емоційний стан інших, але й відображати їхні почуття через власний емоційний досвід, що дозволяє богословам краще розуміти внутрішній світ своїх співрозмовників. З огляду на те, що віряни зазвичай приходять до богословів не лише за духовною настановою, але й за емоційною підтримкою, розвиток емпатії стає важливим чинником успішної професійної діяльності [2, с. 36].

Крім того, емпатія має тісний зв'язок із комунікативними навичками, які дозволяють богословам належним чином налагоджувати контакт з вірянами. Комунікативні здібності містять у собі не тільки вербальну, але й невербальну складову спілкування, що є досить важливим для забезпечення відкритого, доброзичливого та щирого діалогу з людьми. У процесі такої комунікації богослови мають бути здатними не лише передавати інформацію про основні догми, але й уміти адаптувати своє мовлення до різних аудиторій, ураховуючи їхній соціальний контекст, рівень духовного розвитку, емоційний стан та особисті потреби. Таким чином, комунікативні навички стають інструментом побудови довірливих відносин, які є основою духовного наставництва.

Емпатія є важливим елементом психолого-педагогічної підготовки майбутніх богословів, яка відіграє вирішальну роль у їхній професійній діяльності. Вона дозволяє богословам не лише сприймати емоційний стан оточуючих, але й активно реагувати на нього з відповідним розумінням,

підтримкою та духовними настановами. Це вміння стає основою для побудови глибоких і довірливих відносин із вірянами, які часто звертаються до духовних осіб за порадою чи допомогою у важкі моменти їхнього життя. Богословам надзвичайно важливо мати здатність не лише слухати людей, але й ставити себе на їхнє місце, щоб краще зрозуміти їхні внутрішні переживання, проблеми, страхи або сумніви [1, с. 295].

Процес розвитку емпатії в богословів містить в собі здобуття навичок активного слухання, співпереживання та психологічної підтримки, що є важливим для забезпечення емоційного добробуту вірян. Богослови повинні навчитися сприймати емоції не лише через їхнє зовнішнє проявлення, а й через глибинні внутрішні переживання. Це вимагає від них вміння інтерпретувати невербальні сигнали, такі як міміка, жести та тон голосу, що допомагають краще зрозуміти стан людини. Важливим аспектом емпатії є також здатність до рефлексії, що передбачає постійний аналіз власних емоцій і почуттів у процесі взаємодії з іншими, аби уникнути помилкової інтерпретації емоцій оточуючих. Емпатія набуває особливої актуальності у випадках, коли люди звертаються до священнослужителів у періоди життєвих криз. Такі моменти часто пов'язані з глибокими переживаннями, що виникають у зв'язку з втратою близьких, серйозними хворобами, особистими драмами або духовними кризами. У цих ситуаціях люди особливо вразливі й потребують не лише духовної, але й емоційної підтримки. Богослов, який володіє розвиненою емпатією, здатний проникливо розуміти стан душі людини, її біль і переживання. Відчуваючи цей емоційний стан, священнослужитель може надавати підтримку, яка виходить за межі звичайної розмови, перетворюючи її на акт духовного і морального наставництва [5, с. 62].

Розвиток комунікативних навичок є однією з ключових складових психолого-педагогічної підготовки майбутніх богословів, яка безпосередньо впливає на ефективність їхньої професійної діяльності. Комунікація для священнослужителя є не просто інструментом передачі знань чи доктринальних положень, але й засобом налагодження довірливого і продуктивного діалогу з вірянами, що є особливо важливим у сучасному різноманітному і швидко змінюваному суспільстві. Оскільки богослови працюють із широким колом людей з різними життєвими й духовними досвідами, їхня здатність встановлювати ефективний комунікативний контакт на різних рівнях має бути високорозвиненою.

Важливим аспектом підготовки богословів є їхнє вміння використовувати різні форми комунікації. З одного боку, це публічні виступи, які священнослужителі виголошують під час богослужінь або інших релігійних заходів. Під час таких промов необхідно не лише чітко і структуровано доносити духовні ідеї, але й робити це в доступній для різних груп аудиторії формі. Богослов має здатність формувати такі висловлювання, які будуть водночас переконливими та надихаючими, закликаючи слухачів до осмислення духовних істин і моральних цінностей. Підготовка таких промов вимагає не лише глибоких знань релігійного вчення, але й вміння адаптувати його до актуальних соціальних проблем і викликів [6].

З іншого боку, важливою складовою комунікації священнослужителя є особисті бесіди з вірянами, що відбуваються в умовах конфіденційності, таких як сповідь або духовні консультації. У таких ситуаціях від богослова вимагають максимальної концентрації на особистих переживаннях людини, що до нього звертається. Уміння слухати, сприймати та розуміти як вербальні, так і невербальні сигнали є необхідними для налагодження довірливого діалогу. Оскільки віряни часто приходять до священнослужителя зі своїми внутрішніми конфліктами, сумнівами або духовними кризами, від нього очікується здатність не лише вислухати їх, але й допомогти знайти вихід зі складної ситуації через духовне наставництво.

Емпатія та комунікативні навички є критично важливими для підготовки майбутніх богословів, оскільки вони забезпечують не лише ефективну передачу духовних істин, але й сприяють формуванню атмосфери довіри та взаємоповаги у відносинах зі спадкоємцями віри. В умовах сучасного суспільства, яке характеризується різноманітністю соціальних і культурних контекстів, здатність богословів до емпатії є особливо важливою. Вона дозволяє священнослужителям глибше відчувати потреби громади, сприймати її проблеми та пропонувати відповідні рішення, що ґрунтуються на духовних цінностях. Емпатія як когнітивний і емоційний процес вимагає від богослова здатності ставити себе на місце інших людей, розуміти їхні переживання та емоційні стани. Це особливо актуально для священнослужителів, які працюють у соціально чи психологічно важких умовах, таких як лікарні, притулки чи установи позбавлення волі. У таких контекстах богослови стикаються з численними викликами, які виходять за межі традиційних релігійних обов'язків. Вони повинні мати не лише глибокі знання релігійних доктрин, але й розуміти соціальні та психологічні аспекти, що впливають на життя їхніх парафіян [3, с. 59].

Наприклад, в умовах лікарень священнослужителі часто зустрічаються з пацієнтами, які переживають страхи, біль і невизначеність щодо майбутнього. Емпатійний підхід у такій ситуації дозволяє богослову не лише зрозуміти емоційний стан пацієнта, але й надати моральну підтримку та духовне заспокоєння. Уміння вислухати та виразити співчуття може допомогти людині зменшити відчуття самотності й відчаю, а також створити умови для відкритого діалогу про її переживання,

сподівання та страхи. У таких випадках священнослужитель може стати не лише посередником між пацієнтом і Богом, але й надійним партнером у переживанні складних емоцій.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх богословів є складовою частиною їхньої професійної підготовки, яка покликана забезпечити формування комплексних навичок, необхідних для ефективної роботи в різноманітних соціальних контекстах. У рамках цієї підготовки акцент робиться на розвитку емпатії та комунікативних навичок, що дозволяє майбутнім священнослужителям не лише опанувати теоретичними знаннями, але й набути практичного досвіду у вирішенні реальних життєвих ситуацій. Сучасні методи навчання, що використовуються в богословських освітніх закладах, стають все більш інтерактивними та практично орієнтованими. Це пов'язано з усвідомленням того, що лише теоретичні знання не можуть забезпечити якісну підготовку, адже священнослужителі стикаються з багатогранними викликами, які вимагають від них не тільки знань, а й умінь реагувати на потреби людей. Таким чином, в освітній процес активно впроваджуються спеціальні тренінги, рольові ігри, групові дискусії, що сприяють розвитку критичного мислення, творчого підходу до розв'язання проблем та формуванню здатності працювати в команді [4, с. 21].

Практичні завдання, що містять в собі моделювання реальних ситуацій, є особливо важливими для підготовки майбутніх богословів. Такі завдання можуть охоплювати сценарії, пов'язані з консультуванням осіб у кризових ситуаціях, організацією духовних практик у громадах або міжконфесійним діалогом. Наприклад, під час рольових ігор студенти можуть виконувати ролі священнослужителів, пацієнтів, соціальних працівників чи представників громади, що дозволяє їм відчувати на собі емоційні аспекти спілкування й вивчити різноманітні підходи до вирішення конфліктів та розуміння потреб інших [8, с. 181].

Одним із ключових аспектів психолого-педагогічної підготовки майбутніх богословів є усвідомлення та розуміння культурних і соціальних відмінностей, що набуває особливої актуальності в умовах сучасного глобалізованого світу. Сьогоднішні богослови працюють у середовищі, де значно зросла мобільність населення, відбувається активна взаємодія між різними культурами та релігійними традиціями, що неминує веде до створення мультикультурних суспільств. У цьому контексті важливість навичок міжкультурної комунікації стає критичною для успішної діяльності священнослужителів. Сучасний богослов повинен мати ґрунтовні знання про основи різних релігійних традицій, їхній культурний контекст, а також ключові цінності та переконання, які формують світогляд представників цих традицій. Таке знання дозволяє не лише уникати стереотипів і упереджень, а й розуміти, як різні культурні аспекти впливають на духовне життя людей. Наприклад, богослов, який володіє інформацією про традиції, обряди та практики різних народів, здатен надати більш чутливу та адекватну відповідь на духовні запити представників цих культур.

Емпатія, як емоційна чутливість до почуттів і переживань інших людей, стає важливим інструментом у цій взаємодії. Вона дозволяє богословам не лише усвідомлювати емоції інших, а й відповідати на них з урахуванням культурних особливостей. У ситуаціях, де існують розбіжності у світогляді, емпатійний підхід допомагає уникнути конфліктів і напруження, сприяючи більш глибокому розумінню та взаєморозумінню між людьми з різними культурними та релігійними бекграундами. Наприклад, в умовах міжконфесійного діалогу, богослов, який володіє емпатією, може краще сприймати позиції опонентів, а також формувати конструктивний діалог, що базується на довірі та повазі [10, с. 296].

У сучасному світі, де зростає рівень індивідуалізму, установлення глибокого емоційного зв'язку з людьми стає критично важливим аспектом діяльності богословів. Під впливом глобалізаційних процесів та швидких соціальних змін спостерігається втрата традиційних соціальних інститутів, таких як великі родини, локальні громади та інші форми соціальної підтримки. Ці зміни призводять до того, що індивіди все частіше залишаються самотніми, шукаючи моральну та духовну підтримку у священнослужителів. За таких умов богослови, як представники релігійних традицій, повинні не лише передавати знання, а й бути здатними формувати емоційний зв'язок з людьми, що дозволяє їм стати моральними та духовними наставниками. Емпатія, як здатність усвідомлювати та розуміти емоційний стан інших, стає одним із ключових інструментів, що дозволяють богословам взаємодіяти з вірянами на більш глибокому рівні. Це вміння особливо важливе в ситуаціях, коли особи звертаються до священнослужителів у пошуках підтримки під час особистих криз, втрат, духовних сумнівів чи інших життєвих труднощів. Наприклад, у випадках, коли люди зазнають душевних страждань через смерть близьких, хворобу або особисті драми, емпатійний підхід священнослужителя може суттєво полегшити їхній біль, надаючи не лише емоційну підтримку, але й духовні настанови, які допомагають знайти сенс у труднощах [9, с. 89].

Крім того, ефективна комунікація є ще одним важливим аспектом у діяльності богословів. Вони повинні вміти не лише висловлювати свої думки й позиції, але й слухати, спостерігати та реагувати на вербальні і невербальні сигнали людей. Це вимагає від священнослужителів глибоких навичок активного слухання, здатності розуміти контекст й емоційний стан співрозмовника, що дозволяє їм адекватно реагувати на потреби та переживання людей. Уміння вести діалог, проявляти

толерантність і повагу до думок інших, особливо в умовах міжконфесійних та міжкультурних комунікацій, є важливими для побудови довірливих відносин з вірянами.

Одним із найважливіших аспектів психолого-педагогічної підготовки майбутніх богословів є розвиток здатності до самоаналізу. Ця навичка є критично важливою для тих, хто займається духовним наставництвом і служінням, оскільки вона дозволяє священнослужителям глибше усвідомлювати свої емоції, переживання, внутрішні мотивації та духовні потреби. Самоаналіз не лише сприяє особистісному зростанню богослова, але і є важливим елементом їхньої професійної діяльності, оскільки дозволяє їм краще орієнтуватися у власному духовному житті і, відповідно, у потребах і переживаннях інших.

У процесі самоаналізу майбутні богослови повинні навчитися критично оцінювати свої думки, емоції й поведінку. Це передбачає здатність розглядати свої переживання в контексті особистих та професійних цінностей, а також усвідомлювати, як ці цінності впливають на їхнє служіння. Самоаналіз також вимагає від богословів відкритості до зворотного зв'язку, що може надходити як від колег, так і від парафіян. Таке усвідомлення власних недоліків і сильних сторін є важливим для особистісного розвитку, оскільки воно дозволяє розробити стратегії для подолання власних обмежень і зміцнення своїх позитивних якостей. Розуміння власних емоцій і переживань, а також усвідомлення внутрішніх мотивацій, створює основу для глибшої емпатії до інших. Богослови, які мають добре розвинений самоаналіз, здатні краще розуміти та відчувати переживання своїх парафіян, адже вони мають власний досвід переживання труднощів, сумнівів і духовних пошуків. Це дає їм можливість пропонувати більш адекватну й чутливу підтримку, оскільки вони можуть спостерігати за своїми реакціями в складних ситуаціях і використовувати цей досвід для поліпшення своєї комунікації з людьми [6].

Розвиток емпатії та комунікативних навичок у богословів не лише поліпшує їхню взаємодію з паствою, але й готує їх до вирішення складних етичних питань, які виникають у сучасному світі. Етика, як галузь філософії, що досліджує моральні цінності та норми, набуває особливої актуальності в умовах швидких соціальних змін, які впливають на традиційні уявлення про добро і зло. Богослови, які мають розвинуті емпатійні здібності, здатні глибше проаналізувати моральні дилеми, з якими стикаються особи, сім'ї та спільноти.

Емпатія дозволяє богословам не лише зрозуміти фактичні обставини життя людей, але й усвідомити їхні емоційні переживання, страхи, надії і бажання. Це стає особливо важливим у ситуаціях, коли парафіяни стикаються з етичними проблемами, такими як питання вибору в умовах важких життєвих обставин, конфлікти між особистими та соціальними цінностями, або складні рішення, пов'язані з етикою життя і смерті. Наприклад, коли людина стикається з дилемами, пов'язаними з медичною етикою (такі як відмова від лікування або рішення про штучне запліднення), богослов, який може вислухати і зрозуміти емоційний контекст ситуації, зможе надати підтримку і рекомендації, що відповідають не лише моральним нормам, але й внутрішнім переживанням особи [7, с. 74].

Комунікативні здібності, своєю чергою, є незамінним інструментом для ведення діалогу і знаходження компромісів. Богослови повинні вміти спілкуватися з різними людьми, враховуючи їхні культурні та соціальні контексти. Це передбачає не лише здатність до активного слухання, але й вміння формулювати свої думки таким чином, щоб вони були зрозумілі і прийнятні для інших. Залучаючи активні комунікативні стратегії, такі як парафразування, уточнення запитань і відкрите обговорення, священнослужителі можуть створити середовище, в якому люди відчують себе комфортно, ділячись своїми переживаннями та думками. Розвиток емпатії та комунікативних навичок у майбутніх богословів є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки, оскільки ці навички відіграють ключову роль у формуванні їхньої ідентичності як духовних наставників та моральних авторитетів у сучасному суспільстві. Емпатія, що означає здатність розуміти переживати почуття інших людей, є необхідною для встановлення довірливих відносин з паствою. Вона дозволяє богословам не лише спостерігати за зовнішніми проявами емоцій, але й усвідомлювати внутрішні переживання, страхи і надії, які можуть залишатися прихованими [6].

Комунікативні навички, отже, забезпечують ефективний обмін інформацією між богословом та його громадою. Це включає вміння слухати, ставити запитання, вести діалог, а також передавати духовні істини у доступній та зрозумілій формі. Завдяки цим навичкам, богослови можуть стати не лише носіями релігійних ідей, але й активними учасниками процесу формування духовного життя своїх парафіян.

Висновки. Отже, у процесі підготовки майбутніх богословів важливу роль відіграє розвиток емпатії та комунікативних навичок, які є ключовими інструментами в їхній професійній діяльності. Ці навички не лише формують їх як ефективних духовних наставників, але й забезпечують можливість глибокого розуміння та адекватного реагування на потреби пастви, особливо в умовах сучасного суспільства, де зростає рівень індивідуалізму та соціальної ізоляції. Завдяки емпатії, богослови можуть стати моральними авторитетами, здатними слухати, співпереживати та надавати підтримку, що є надзвичайно важливим у вирішенні складних етичних питань і кризових ситуацій.

Крім того, ці навички сприяють розвитку гнучкості та відкритості в міжкультурному спілкуванні, що є необхідним в умовах глобалізації та зростаючої різноманітності світоглядів. Успішна комунікація дозволяє богословам формувати довірливі стосунки зі своєю громадою, сприяючи взаєморозумінню та гармонії в міжконфесійних та міжрелігійних дискусіях. Таким чином, підготовка майбутніх богословів з акцентом на емпатію та комунікативні навички є необхідним кроком до формування чутливих, морально відповідальних лідерів, які можуть ефективно сприяти духовному і соціальному розвитку своїх спільнот.

Література

1. Бейко Л., Періг І. Психологія і християнство. *Матеріали VIII International Scientific and Practical Conference «Modern technologies of human development»*, November 06-08, Bordeaux, France, 2023. С. 292-297.
2. Данилюк Л. Методи розвитку комунікативних навичок у програмах духовної освіти. Львів: Освітні інновації, 2023. 158 с.
3. Дерстуганова Н. Педагогічний супровід формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності: особливості організації експериментального навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 15. Т. 2. С. 59-62.
4. Карпенко Є. В. Методи сучасної психотерапії. Навчальний посібник. Дрогобич: Посвіт, 2015. 116 с.
5. Козак О. Емоційна стійкість і професійний стрес: психологічні аспекти. Харків: Психологія сьогодні, 2020. 180 с.
6. Коструба Н. Провідні мотиваційні орієнтації у професійній комунікації майбутніх священнослужителів. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/19/48/331> (дата звернення: 24.10.2024)
7. Лужанін В. Розвиток емоційного інтелекту у майбутніх богословів. Ужгород: Соціальна педагогіка, 2019. 202 с.
8. Максимець О. Формування мовно-комунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. С. 181-186
9. Супрун М. Підготовка майбутніх священнослужителів до здійснення пастирської опіки в умовах спеціального та інклюзивного навчання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. № 3. С. 89-91.
10. Чміль Н. Соціально-психологічні особливості професійного становлення майбутніх священнослужителів на етапі оволодіння знаннями: емпіричний аспект. *Психологічні перспективи*. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Луцьк, 2016. № 28. С. 294-304.

References

1. Beiko L., I. Perig. Psychology and Christianity. *Materials of the VIII International Scientific and Practical Conference «Modern technologies of human development»*, November 06-08, , Bordeaux, France, 2023. P. 292-297.
2. Danyliuk L. Methods of communication skills development in spiritual education programs. Lviv: Educational Innovations, 2023. 158 p.
3. Derstuganova N. Pedagogical support for the formation of the readiness of future bachelors in theology for communicative interaction in professional activity: peculiarities of the organization of experimental training. *Innovative pedagogy*. 2019. P. 59-62
4. Karpenko E. V. Methods of modern psychotherapy. Study guide. Drohobych: Posvit, 2015. 116 p.
5. Kozak O. Emotional stability and professional stress: psychological aspects. Kharkiv: Psychology of Today, 2020. 180 p.
6. Kostruba N. Leading motivational orientations in professional communication of future clergy. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/19/48/331> (access date: 10/24/2024)
7. Luzhanin V. Development of emotional intelligence in future theologians. Uzhgorod: Social pedagogy, 2019. 202 p.
8. Maksimets O. Formation of language and communication skills in the process of training future specialists. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools*. 2022. P. 181-186
9. Suprun M. Preparation of future clergymen for pastoral care in conditions of special and inclusive education. «A special child: education and upbringing», No. 3, 2021. P. 89-91
10. Chmyl N. Socio-psychological features of the professional development of future clergymen at the stage of acquiring knowledge: empirical aspect. *Psychological perspectives*. Eastern Europe. national University named after Lesi Ukrainka, Institute of Soc. and flight of psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lutsk, 2016. No. 28. P. 294-304.